

CULTURAL STUDIES

PORCELAIN BY THE KYIV EXPERIMENTAL CERAMIC AND ART FACTORY IN THE MUSEUM OF DECORATIVE AND APPLIED ARTS OF THE KYIV REGION OF THE PEREIASLAV NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC RESERVE

ПОРЦЕЛЯНА КИЇВСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО КЕРАМІКО-ХУДОЖНЬОГО ЗАВОДУ В МУЗЕЇ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА КИЇВЩИНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Iryna Dunaina¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-12>

Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини – один з найперших тематичних музеїв, який був створений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (надалі НІЕЗ «Переяслав»). Сам музей розмістився у будинку кін. XIX ст. дрібнопомісного дворянина із села Старовичі Іванківського району, що на Київщині, перевезеного в 1973–1974 роках. НІЕЗ «Переяслав» володіє достатньо цікавою колекцією предметів декоративно-ужиткового мистецтва. Лише невеличка частина цієї колекції розмістилась у п'ятих залах музею. Нині музейна збірка налічує понад 800 предметів традиційного народного та професійного декоративного мистецтва України, від XVIII століття до наших днів. До колекції ввійшли різноманітні за матеріалом, формою, способом оздоблення і призначенням предмети з дерева, текстилю, кераміки, скла, фаянсу, порцеляни. Це, перш за все, надходження авторських робіт з Республіканських, Всесоюзних та Дирекції художніх виставок України.

У складі кераміки особливо вирізняється збірка фарфору та фаянсу, яка досить різноманітна. Вона налічує близько 170 одиниць зберігання, що датуються другою половиною XX ст. Це вироби фарфорових заводів України та авторські роботи. Колекція комплектувалася стихійно і не систематично за рахунок предметів придбаних під час експедицій, виготовлених на замовлення музею (для створення експозицій),

¹ National Historical and Ethnographic Reserve "Perejaslav", Ukraine

переданих з Митної служби України, надходжень від громадян, передачі предметів з інших музеїв, Дирекції художніх виставок України, дарунків іноземних та вітчизняних делегацій [1]. Чільне місце в Музеї займають вироби Київського експериментального кераміко-художнього заводу (далі – КЕКХЗ) та авторські роботи провідних митців.

КЕКХЗ був заснований у 1924 як експериментальна майстерня керамічних фарб і деколей. З 1934 року фабрика органічно увійшла до складу новоствореного Укрфарфорфаянстресту. Завод був головною художньою лабораторією фарфорової промисловості України, розробляв унікальні виставкові та подарункові вироби. На заводі випускалися сервізи, вази, тарілки, набори різноманітного призначення, сувеніри, декоративна скульптура [2].

У Музеї декоративно-ужиткового мистецтва Київщини представлені унікальні вироби: декоративна скульптура, вази, декоративні тарелі, ложки, сервізи в авторському виконанні провідних митців заводу – Владислава Щербини (1926–2017), Леонтини Лозової (1958 р. н.), Віри Павленко (1912–1991), Марфи Тимченко (1922–2009), Георгія Антоненка (1960 р. н.), Катерини Устименко (1957 р. н.), Катерини Нікітаєвої (1950 р. н.). Більш чисельно експонуються роботи головного художника заводу Владислава Щербини, який зробив значний внесок у розвиток українського образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Народився митець 27 жовтня 1926 р. у Вознесенську Миколаївської області. У 1950 р. закінчив скульптурне відділення Одеського художнього училища. Будучи студентом віддав перевагу скульптурі малих форм. Після навчання пов’язав свою долю з порцеляновим виробництвом. Певний час працював на Городницькому та Баранівському порцелянових заводах, а з 1954 по 1988 роки на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі, де створив більше 1000 скульптур малих форм та сувенірів. Впродовж багатьох років був головним художником заводу. В Музеї представлено 10 робіт митця. Надійшли вони до музею від Дирекції художніх виставок України та безпосередньо були придбані у самого скульптора протягом 60-80 рр. XX ст. Напрямки української етнографії представлені у його фарфоровій пластиці – «Наречені» (1969), «Козак грає, дівка мліє» (1979), «Наречена» (1979) створені в розписі та бісквіті. Із всіх українських скульпторів Владислав Щербина найбільше своїх творів присвятив українській пісні, передавши її красоту та характер дуже витончено і різноманітно. Як правило, назвами творів слугували перші рядки пісні. Її поетичний характер він відтворив у скульптурах розписаних підгلاзурним кобальтом – «Ой, за лужком за темненьким» (1984), «Ой, лети зозуленька» (1984). Крім того, в Музеї демонструються ще три роботи митця: поетичний образ хлопчика-підлітка, виготовлений у бісквіті «Мені тринадцятий минало...» (1961), де автор створив інтерпретацію епізоду автобіографічного вірша Т.Г. Шевченка, що

був написаний поетом у 1847 році. Реалістичне зображення маленького Тараса постає перед глядачами в постолох, світі, рукавичках, шапці з дерев'яним відром у лівій руці. Вражає психологічною виразністю скульптури «Юний геолог» (1957) та «Боян» (1977), виконані в підполив'яному розписі. Владислав Іванович залишився вірним порцеляні до кінця своїх років та був визнаним одним з найкращих фахівців у царині малої пластики.

Успішно займалась малою пластикою та була ученицею В. Щербини його дочка, Леонтіна Лозова. Народження у сім'ї київських скульпторів вплинуло на її майбутній вибір. Вона отримала освіту в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова як художник-графік. У віці 28 років Л. Лозова прийшла працювати на КЕКХЗ. Спочатку вона створювала зразки для деколі, який підкреслював білий колір порцеляни. На жаль, у Музеї експонується лише одна робота цієї авторки «Дівчина біля тину» купленої у В. Щербини в 1988 році. Сам твір відзначається якістю композиційно-сюжетного задуму. Образ дівчини біля тину є традиційним для українського професійного та народного мистецтва, та є натяком на одвічну сцену побачення закоханих. Мрійливе зображення дівчини, виконане Лозовою в бісквіті, надає скульптурі легкості та витонченості.

В експозиційному залі Музею представлено всього дві роботи визначних народних майстринь петриківського розпису, Віри Павленко та Марфи Тимченко – це декоративні тарелі. У 1944 році керівництво КЕКХЗ на відновленому після розрухи виробництві вирішило запровадити нові види розпису для декорування порцеляни. Для цього були запрошені до Києва Віра Павленко, Ганна Паленко, Марфа Тимченко із села Петриківка, що на Дніпропетровщині, для спроби застосувати декоративний розпис характерний для цього регіону, на виробах який виготовляв завод. Петриківський розпис став візитівкою київського заводу. Таріль Марфи Тимченко «Жар-птиця» була створена в 70-роках минулого століття. На рослинно-квітковому орнаменті майстриня зобразила фантазійного птаха, використовуючи для цього м'яку кольорову гаму з доповненням золота. Марфа Тимченко – найбільш титулована представниця когорти петриківських майстрів, що працювали на КЕКХЗ. Творчість Віри Павленко розпочалась на київському заводі в 1944 році. В своїх роботах активно використовувала кольорові сполучення, розробляла незвичні форми квітів. Її творам була притаманна яскравість, вільне трактування композиційних елементів. Для декоративної тарелі, яка була створена в 1974 році, мисткиня використала для квітового сюжету незвичне розмаїття кольорів з кобальту, пурпуру та золота.

Катерина Нікітаєва була найбільшою прихильницею петриківського розпису у традиційному виконанні. Під час навчання у Дніпропетровському художньому технікумі освоїла спеціальність майстра з розпису порцеляни. В 1972 році вона була направлена до Київського експери-

ментального кераміко-художнього заводу. В колекції Музею її творчість репрезентована вазою (1982) та набором для пиття «Весняний букет» (1982). Творам майстрині притаманний витончений смак, відчуття кольору, багата фантазія, знання петриківського орнаменту, українських народних традицій. У своїх роботах мисткиня використала багату кольорову гаму в поєднанні з позолотою. Набір для пиття «Весняний букет» був створений у співавторстві з Яною Козловою (1927 р. н.) – автором форми. Складається він з глечика і трьох кувалів. Малюнок виконаний в синьо-зелених тонах з використанням позолоти. Твори Нікітаєвої були придбані музеєм у автора в кінці 80-тих років минулого століття. Доповнення в творах до квіткового орнаменту декоративних елементів на білій порцеляні, викликають у відвідувачів напрочуд дивовижні відчуття.

Творчість Катерини Устименко та Георгія Антоненка репрезентована авторськими декоративними ложками (1988). Катерина Устименко вивчала петриківський розпис у Миргородському керамічному технікумі, який закінчила в 1977 році і була направлена до КЕКХЗ, на якому працювала до 1996 року. Вона обіймала посаду копіювальниці у художній лабораторії, але часто виконувала авторські твори на замовлення. Для своїх виробів авторка використала пастельні кольори – від ніжно-бірюзових, рожевих до сіро-голубих, які теж ніжно поєднала з білим тлом порцеляни. Георгій Антоненко три роки навчався на курсах декоративного розпису, які вела корінна петриківчанка Поліна Глушенко. У 1977 році, після закінчення школи, він прийшов працювати на КЕКХЗ учнем у живописний цех. Згодом Антоненко отримав III розряд майстра-копіювальника і в 1986 році перейшов на роботу до художньої лабораторії. Будучи творчою особистістю і незважаючи на посаду, майстер виконав значну кількість власних авторських робіт. Власне його порцелянові ложки вражають вишуканим квітковим мотивом.

Створюючи красу в порцеляні, майстри Київського експериментального кераміко-художнього заводу залишили помітний слід в історії нашого декоративного мистецтва та зробили вагомий внесок до скарбниці української художньої культури [3].

Список використаних джерел:

1. Інвентарні книги НІЕЗ «Переяслав» загальних матеріалів № 1-5, «Кераміка» № 1-4, «Науково-допоміжний фонд» № 1.
2. Київський експериментально кераміко-художній завод // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Лампека М. Модельники Київського експериментального кераміко-художнього заводу: художня культура виконання форм, специфіка авторської праці. Мистецтвознавство України : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; редкол. : А. Чебикін (голова), О. Федорук (гол. ред.), М. Яковлев та ін. Київ : Фенікс, 2013. Вип. 13. С. 195–204.